

לכה את עזבת

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

גליון תקיח
ערש"ק פרשת נח ה'תשע"ו

איך נשתייר עץ זית אחרי ה"מבול" הגדול?

ה"תיבה" המצלת מטרדות הפרנסה

בגדר חיוב "לערב אל תנח"

מדוע מתנענעים החסידים בתפילה?

פְּתַח הַדָּבָר

בעזרה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת נח, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את קונטרס 'לקראת שבת' (גליון תקיח), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות חידושים וביאורים שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש וצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ולפעמים נאמרו הביאורים בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן העניינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

ויה"ר שנזכה לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", ונזכה לשמוע תורה חדשה, "תורה חדשה מאיתי תצא", במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,

מכון אור החפידות

קובץ זה יוצא לאור לזכות
הני לומדי ותמכי אוריינתא, רודפי צדקה וחסד,
ראשונים לכל דבר שבקדושה
ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה
והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו
ולזכות אביהם ה"ה הרב החסיד
ר' מאיר שי'
זאיאנץ
ס. פאולו ברזיל
יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו, תמיד כל הימים

מכון אור החסידות	Or Hachasidus
סניף ארץ הקודש	Head Office
ת.ד. 2033	1469 President St. #BSMT
כפר חב"ד 6084000	Brooklyn, NY 11213
03-738-3734	United States
Likras@likras.org	(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,
הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם
טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

נדפס באדיבות: The Print House
538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237 • (718) 628-6700

תוכן העניינים

ה. מקרא אני דורש.....

מנין ידע נח ש"קלו המים מעל הארץ?"

איך נשתייר עץ זית אחרי כ"כ הרבה גשמים? / מדוע לקחה היונה "עלה זית" דווקא ולא מאילן אחר? / מדוע מדגיש הכתוב שהיונה "חטפה" את העלה מן הזית? / ביאור על דרך הפשט בהוכחת נח מעלה הזית ש"קלו המים מעל הארץ"

(ע"פ לקוטי שיחות ח"י עמ' 30 ואילך)

ח. פנינים.....

עיונים וביאורים קצרים

ט. יינה של תורה.....

תיבה המצלת ממבול המטרדות

מי המבול - טרדות המפריעות לעבודת השי"ת / מציאות ענייני העולם - רק לשם עבודת ה' / מה שאסור - אסור, ומה שמותר - אינו נצרך / תפילה כראוי מצלת מטרדות הפרנסה

(ע"פ לקוטי שיחות ח"א עמ' 5 ואילך)

יג. פנינים.....

דרוש ואגדה

יד. חידושי סוגיות.....

בגדר חיוב "לערב אל תנח גוי" לשיטת הרמב"ם

יפלל בכמה שינויים ששינה הרמב"ם מן הש"ס בהך חיובא / יביא דברי המפרשים שרצו לחדש צד וסברא שחיוב זה הוא מגדר ספיקא דאורייתא דקיום מצות פו"ר, וידחה דבריהם בכמה קושיות / יחקור אם חיוב זה הוי בגדר לתא דמצות פו"ר דאורייתא או חיוב בפ"ע מד"ס, ויסיק דנפק"מ לדין מכירת ס"ת כשביל בנים / עפכ"ז יבאר היטב רמז לשונות הרמב"ם כאן

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ל עמ' 24 ואילך)

כב. תורת חיים.....

הרגשת חיות בתפילה

כג. מעשה רב.....

ביאור הבעש"ט על תנועות החסידים התפלה

כד. דרכי החסידות.....

בן המלך וירידת הנשמה

לקראת שבת

כה

באורח נפלא צייר הוד כ"ק אאמו"ר בדיבורו, איך כי ברבות הימים מתרגל בן המלך אל מנהגי השוטים ולאט לאט מתחיל לשכוח היכלו בחצר המלך, מנהגי חצר המלך חכמיו שריו ופקידיו, ומזמן לזמן מתחיל גם הוא להתענג ולשמוח בשמחתם ותענוגם של הפראים והשוטים, עד כי שוכח על צור מחצבתו.

אמנם לפתע פתאום מבלי נודע לו מפני מה ומאין נזכר הוא על שורש גזעו כי הוא בן מלך, ומראה פני אביו נגלה אליו במחזה בהיותו בהיכלו בחצר המלך, ונזכר הוא על מלאכות שליחותו, ושכ אל עבודתו, ועושה הסכם חזק בדעתו אשר לא יוסיף עוד להתחבר עם השוטים ולשמוח בשמחתם, ומתחיל לשקוד בעבודת מלאכתו עד אשר מביא דבר השליחות על מילואה.

שני נחלים של דמעות

הציור הלזה - מספר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק - אך שעה ארוכה, ובה בשעה הרגשתי כי נפשי יצאה בדברו, כי ככה כיוון לספר בציורו עד כי בעת דברו במראה נראה לי המלך ובנו מתחבקים בעת פרידתם, צערם, יסורי בן המלך בהמצאו בתוככי הפראים כו' וכו'.

...לעולם לא אשכח אותו הרגע ואותו המחזה בשעה שסיפר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את דבר ה"יחידות" הנ"ל. קודם שהתחיל לדבר עמד מלא קומתו, ובשתי ידיו אחז בקצה השולחן, והביט זמן ארוך על הכסא שעמד בראש השולחן - כסא פנוי אשר איש לא נגע בו והיה מקום מוכן להוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק מוהר"ש - פניו היו לבנים כסיד ורק שני כתמים אדומים היו במקצעות לחיו, ודמעות נושרות מעיניו על השולחן והתחיל לדבר: פעם נכנסתי ב"יחידות" אל אבי כו' כנ"ל.

כל המסובים עמדו כל העת שסיפר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק דבר ה"יחידות", לבד דודנו הרז"א [אחיו הבכור של כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע] שנשאר יושב במקומו מביט בפני הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק ועיניו יורדות שני נחלים של דמעות, דבר שהפליא את כל המסובים.

(אגרות קודש ח"ג עמ' שצ-שצב)

הרכי החסידות

שיחות כ"ק ארמו"ר מוהרי"צ מליובאוויטש
זצוקלה"ה נבנ"מ זי"ע
ואגרות קדשו בענייני עבודת השי"ת

בן המלך וירידת הנשמה

לפתע פתאום מבלי נודע לו מפני מה ומאין נזכר הוא על שורש גזעו כי הוא בן מלך, ומראה פני אביו נגלה אליו במחזה בהיותו בהיכלו בחצר המלך, ונזכר הוא על מלאכות שליחותו, ושב אל עבודתו, ועושה הסכם חזק בדעתו אשר לא יוסיף עוד להתחבר עם השוטמים ולשמוח בשמחתם, ומתחיל לשקוד בעבודת מלאכותו עד אשר מביא דבר השליחות על מילואה

◇ ◇ ◇

מלך השולח את בנו יחידו למרחקים להיות בין פראי וחיתו יער

פעם - מספר הוד כ"ק ארמו"ר הרה"ק [הרשב"ב] - כשנכנסתי ל"יחידות" אל הוד כ"ק ארמו"ר [מוהר"ש], ושאלתיו איזה ענין ויבאר לי, ובביאורו הזכיר לשון רבנו [הזקן] בענין ירידת הנשמה, "ומשם נסעה וירדה", וידבר במשל מלך השולח את בנו יחידו למרחקים להיות בין פראי וחיתו יער, והמלאכות אשר ניתנה לו מאת אביו המלך הוא אשר ילמדם דעת. ובאצילות הוד קדש כשרונותיו ורוממות מעלת הפלאת חושיו צייר בדיבורו גודל צערם של המלך ובנו בהיפרדם, ויסורי בן המלך כאשר יצא מהיכלו בחצר המלך ורגילותיו וילך לארץ ציה ושממה, ותמורת היותו תמיד מסובב מחכמים מביני מדע יודעי דת ודין, שרים ופרתמים, הנהו עתה מסובב משוטמים ופראי אדם, והענינים הכרוכים בסכנת נפשות ממש בדרכי עבודתו. הרבה לצייר יראת המלך וצערו פן ישל בנו במלאכות עבודתו, והשתדלותו של המלך בדרכים ואמצעים שונים, לסבב סיבות מסיבות שונות ומשונות להיות בעזר בנו אשר יצליח במלאכות שליחותו.

מקרא אני דורש

מנין ידע נח ש"קלו המים מעל הארץ"?

איך נשתייר עץ זית אחרי כ"כ הרבה גשמים? / מדוע לקחה היונה "עלה זית" דווקא ולא מאילן אחר? / מדוע מדגיש הכתוב שהיונה "חטפה" את העלה מן הזית? / ביאור על דרך הפשט בהוכחת נח מעלה הזית ש"קלו המים מעל הארץ"

◇ ◇ ◇

בפרשתנו מסופר שנח ידע לאחרי המבול "כי קלו המים מעל הארץ" ע"י ששלח את היונה מן התיבה, "ותבוא אליו היונה לעת ערב והנה עלה זית טרף בפייה, וידע נח כי קלו המים מעל הארץ" (ח, יא).

והקשו המפרשים (ראה רמב"ן, בחיי, ועוד), שהרי מסופר בכתובים הקדומים על המבול ש"נבקעו כל מעינות תהום רבה, וארובות השמים נפתחו, ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה וגו' ויגברו המים על הארץ חמשים ומאת יום" (ז, יז ואילך), וברור שלאחרי "מבול" כזה בודאי לא נשאר שום אילן או עשב בציורו, וא"כ מאין לקחה היונה את עלה הזית?

עוד צריך להבין, דמבואר בכתוב שע"י שהיונה הביאה את העלה זית ידע נח שקלו המים מעל הארץ. שהכוונה בזה היא שנח ידע מכך לא רק שהמים היו הלון וחסור (שהרי זה התחיל זמן הרבה לפני זה), כי אם שידע מזה קלות המים, עד כדי כך, שכעבור זמן קצר יהיה מנוח, מקום לנוח על הארץ.

ולכאורה תמוה, מהי ההוכחה על זה מ"עלה זית", הרי אפשר שהיונה לקחה עלה זה מאילן שעל הר גבוה, ומראש האילן, ובגובה זה כבר לא היו מים זמן רב?

עוד צריך להבין מה שהקשו המפרשים (ראה רמב"ן, בחיי, ועוד), מדוע בכלל הוצרך הכתוב לפרט שבפי היונה היה "עלה זית" - וכי למאי נפק"מ איזה עלה הביאה?

וגם בעצם העניין יש לשאול: למה באמת הביאה היונה עלה של זית דוקא, ולא של אילן אחר?

ב. ויש לבאר ענין זה – בדרך הפשט:

בדברי חז"ל מבואר שהזית הוא אילן חזק ביותר (תוספתא ב"מ פ"ב, ח. ובמקומות שנסמנו בצפנת פענח – להגאון הרוגוצובי – על הפסוק כאן). וכיון שמדובר בדבר שבמציאות (ולא בענין של סברא כו') – מובן שדבר זה נכון הוא גם לפי הפשט. וכאשר תלמיד צעיר יראה עץ זית – יראה בעיניו שהוא חזק יותר משאר האילנות.

ומעתה מסתבר, שאף שבכללות הרי לאחר המבול לא נשארו האילנות בציוורם – לאחר הגשם הגדול במשך ארבעים יום רצופים, וגם לאחר סיום הגשם היו האילנות מכוסים במים עמוקים במשך כמה וכמה חדשים – אעפ"כ נשארו כמה עצי זית, בהיותם עצים חזקים במיוחד.

[ובזה יומתקו דברי רש"י בהמשך הפרשה (ט, כ), שכאשר נח נכנס לחיבה "הכניס עמו זמורות נשל גפן] ויחורי תאנים – ומהם נטע את ה"כרם" כשיצא מן התיבה; ולא מזכיר רש"י שהכניס זיתים, ועפה הנ"ל, אליבא דרש"י, שמכיון שעצי הזית הם חזקים, ידע נח שגם לאחר המבול יישארו כמה עצים, ולכן הכניס לחיבה רק "זמורות ויחורי תאנים" שידע שיתקלקלו במבול, משא"כ זיתים לא הכניס].

ג. אמנם, אף שנשארו עצי זית בעולם לאחר המבול – הרי לא מסתבר כלל שהעצים המחוברים לעץ נשארו בצורתם לאחר שהיו מכוסים ושרויים במים כמה חדשים רצופים! וזהו מה שהוכיח נח מזה שהביאה לו היונה "עלה זית" אשר "קלו המים מעל הארץ", ואשר כעבור זמן קצר יהיה מקום לנוח על הארץ –

כי ראה שהביאה לו עלה חדש (ובנקל אפשר להבחין בין עלה חדש שצמח זה עתה לבין עלה ישן שהיה שרוי וכבוש במים כמה חדשים), ומזה הבין שכבר עבר זמן מספיק מאז שעץ הזית התגלה מכיסוי המים והתחיל להצמיח, עד שצמח עלה זה.

ומעתה מיושב בפשיטות למה מדגיש הכתוב שהיונה הביאה דוקא "עלה זית" – כי אילנות אחרים נשחתו לגמרי על ידי המבול, ולא יכולה היונה להביא מהם עלים חדשים, ודוקא עץ הזית, בהיותו חזק ביותר, נשאר בקיומו והתחיל להצמיח בהקדם עלים חדשים (לאחר ש"קלו המים").

[האברבנאל מפרש, שהעץ שממנו הביאה היונה את העלה היה עץ חדש שגדל – לאחר המבול – על ידי הענפים שנשארו מהעצים שלפני כן, וז"ל:

"שמעת שנראו ראשי ההרים נמצאו שמה ענפי זית הרבה, שהיו צפים על פני המים. וכשיבשו ראשי ההרים, בהיות שם הארץ לחה ורעננה, מאותם הענפים... שורשו וצומחו ויצץ ציץ, ומשם לקחה היונה העלה זית שהביאה בפיה".

ובהתבוננות בענין מתורת החסידות אבל לפי הנראה לו לא פועל על המדות ובמילא שאלתו, אם להמשיך בזה.

והשאלה תמוהה, כי מה אם כשנוהג על דרך הנ"ל ובכל זאת עדיין לא פעל על המדות, הרי אפשר לשער מה שיהי' כשיעזוב דרכו זה, כי הרי מעשים בכל יום. ומובן גם בשכל הפשוט אשר אריכות התפלה והתבוננות בענין מתורת חיים מסייעים להטבת המדות וסוף סוף גם לאתהפכא ולא רק לאתכפיא. וצריך הי' לבדוק את התפילין שלו וכן לתת בכל יום חול קודם התפלה איזה פרוטות לצדקה ולאחר התפלה השיעור תהלים – כפי שנחלק לימי החדש – אשר בטח אז יראה ג"כ בעיני בשר פעולת עבודתו זו הנ"ל על המדות.

(אגרות קודש ח"ט עמ' רצה)

ביאור הבעש"ט על תנועות החסידים התפלה

פעם שא"ו את הבעל שם טוב, אודות זה שהחסידים עושים תנועות וקולות בעת התפלה.

ענה הבעש"ט:

כאשר אחד טובע בים – הרי הוא עושה כל מיני תנועות בכדי להציל את עצמו, וצועק הוא בכל כחו – שיצילוהו; ודבר וודאי הוא, שאף אחד מהרואים לא יתלוצץ מתנועותיו וצעקותיו (ראה כתר שם טוב סימן רטו).

יש להוסיף ביאור בתשובתו של הבעש"ט – ע"פ המבואר בכמה מקומות בארוכה (ראה סה"מ תרצ"ט ע' 2 ואילך, סה"מ תש"ב ע' 3 ואילך, ועוד), אשר עבודתם של בעלי תשובה, מכיון שהיא מתעוררת ובהא מצד ה"ריחוק", ותוכנה הוא, שהבעל תשובה בורח מרע – הרי היא נעשית מתוך רעש, על דרך וברוגמת אחד שבורח מסכנת מות – שהבריחה היא מתוך צעקה ורעש.

ועל דרך זה הוא בסוג עבודה זה של כל אחד ואחד מישראל, אפילו יהודי כזה שאן לו עבירות ר"ל: בשעה שיהודי חושב ומתבונן איך שהוא "רחוק" מאלקות – אם בגלל שנפשו הבהמית עדיין בתקפה אצלו ובמילא הוא בבחינת יש ודבר נפרד מאלקות; או אפילו מצד הרגש המציאות של הטוב שלו – נפש האלקית (שעם היותה אמנם מציאות דקדושה, הרי זה סוף סוף מושג של "מציאות", לא "ביטול") – נתעורר הוא בקול רעש גדול "לברוח" ממצב זה.

ואין בכך סתירה למה שכתוב "לא ברעש ה'" – כי הדיוק בכתוב זה הוא לא ברעש הוי":

בכדי להיות כלי לשם הוי' (שלמעלה מן העולמות) צריכה העבודה להיות בבחינת "קול דממה דקה", בתכלית הביטול;

משא"כ כאשר העבודה קשורה (עדיין) עם ה"בריחה" מ"ישות" ו"מציאות" – שהיא מגיעה לבחינת שם אלקים, הנותנת מקום למציאות וכו' – עבודה זו קשורה (כנ"ל) דוקא עם רעש וכו'.

(לקוטי שיחות ח"ט עמ' 338)

אבל קשה לומר כן בדרך הפשט, כי מלבד עצם הדוחק בזה שאילן חדש יגדל מענף שהשריש ויצמיה עלים במשך זמן קצר, הרי לפי פירושו יתכן הדבר בכף סוגי האילנות (שהיו ענפים מהם שצפו על פני המים וכו') ואין טעם להדגיש שהיה זה "עלה זית" דוקא].

ד. על פי כל זה יובן פירוש רש"י על פסוק זה, שכתב בנוגע לתיבות "והנה עלה זית טרף בפיה": "טרף – חטף", ויש לבאר כוונת רש"י בפירוש זה:

לכאורה תמוה, לשם מה הוסיף הכתוב תיבת "טרף"? וכי מה היה הכתוב חסר אם היה אומר "והנה עלה זית בפיה", ותו לא?

[רש"י ממשיך ומביא: "ומדרש אגדה – לשון מזון, ודרשו 'כפיה' לשון מאמר, אמרה: יהיו מזונותי מרורין כזית בידו של הקב"ה ולא מתוקין כדבש בידי בשר ודם".

אבל פירוש זה – ש"טרף" הוא "לשון מזון", והפירוש "טרף בפיה" הוא שהיה כאן מאמר בענין ה"מזונות" – מדגיש רש"י בעצמו שאינו אלא "מדרש אגדה", ואילו פשוטו של ענין הוא ש"טרף" פירושו "חטף", כתחילת דברי רש"י; ומעתה צ"ב, לפי פשוטו – מאי קמ"ל בתיבה זו?].

והנה, בפירוש הריב"א (מנחת יהודה) הביא לשון רש"י שפירש "טרף – חטף", וביאר: "ולכך ידע נח כי קלו המים, לפי שעץ הזית שפל מכל האילנות. וכשראה העלה טרף וקרוע ידע שלקחה מן האילן, כי אילו לקחה על המים העלה היה שלם".

והיינו (ראה גם חזקוני ורע"ב), שכוונת רש"י היא שהעלה עצמו היה קרוע וחסוף. ומזה ידע נח שאין זה עלה שצף על פני המים – שאז היה צ"ל ש"ם – אלא עלה שתלשה היונה מהאילן, ולכן הוא קרוע, ומזה הוכיח ש"קלו המים מעל הארץ" ונגלו האילנות.

אבל לכאורה אינו מובן: כיצד הוכיח נח מזה שהעלה קרוע שהוא נתלש עתה מן האילן? – וכי לא יתכן שיהיה צף על פני המים עלה זית קרוע (שנתלש מהאילן לפני זמן רב)?!

אך לפי כל הנתבאר לעיל מבואר היטב מה שהוסיף הכתוב תיבת "טרף", ופירש רש"י דהיינו "חטף":

כוונת הכתוב בהוספה זו להדגיש, שראה נח לפי מראה העלה אשר אין זה עלה ישן שהיה צף על פני המים – שאז אין בזה הוכחה ש"קלו המים" – אלא עלה חדש, שצמח לאחר המבול והטפה אותו היונה ממקום גידולו, ומזה הבין שכבר עבר זמן מספיק שהאילנות אינם מכוסים במים.

והטעם שתלישת העלה ממקום גידולו מכנה הכתוב דוקא בלשון "טרף" ("חטף") – להדגיש שעץ הזית הוא אילן חזק, שלכן תלישת עלה ממנו היא דוקא על ידי "חטיפה" בחזק, שדוקא לפ"ז מובן איך נשאר עץ זה גם לאחר המבול כו', וכנ"ל בארוכה.

תורת היים

מכתבי עצות והדרכות בעבודת השי"ת
בחיי היום יום

הרגשת חיות בתפילה

חיות בברכות שמונה עשרה

מה שכותב בהנוגע לו, שאף שקלה עליו הכוונה באמירת תהלים בפסוקי דזמרה וכו' אינו מרגיש חיות בברכות שמונה עשרה, הנה צריך הי' להתעמק בתורת הבעש"ט וביחוד בהנוגע לענין השגחה פרטית וההתקשרות וההתאחדות שבין כל אחד מישראל להקב"ה המבוארים בכ"מ בתורת החסידות, ועל ידי שיתרגל ברעיונות אלו יוחקק בנפשו לא רק בהבנה אלא גם בהרגש ובלשון רבנו הזקן בתניא קדישא ריש פרק מ"א אשר א"ס ב"ה מניח העליונים ותחתונים ומייחד מלכותו על עם ישראל ועליו בפרט כו' והנה ה' נצב עליו וכו' ומנהיגו ומשפיע כל הצטרכותו והצטרכות בני ביתו, ואז בנקל יכווין בברכות האמצעיות ועאכו"כ בג' ראשונות וג' אחרונות.

(אגרות קודש ח"י עמ' נח)

תפילה באריכות, או חלק קטן באיכות

עצה להתבוננות או להתרגש מפירוש המלות,

– מובן שכשמוסיפים על הזמן [כלומר, שמאריכים בתפילה] גם ההרגש נתגדל, ועוד ענין, כשאין אפשרי להוסיף על הזמן, כשמחלקים התבוננות לאיזה פעמים, וכידוע סיפור כ"ק מו"ח אדמו"ר, על אופן עבודתם של סוג אחד מהחסידים, שבכל יום היו מתבוננים בחלק מסוים של התפלה, התבוננות עמוקה, וליום שלאחריו ממשיכים בעוד חלק.

(אגרות קודש ח"י עמ' קצה)

סוף סוף יביא גם לאתהפכא ולא רק לאתכפיא

במענה על מכתבו . . בו שואל אם להמשיך בדרכו שמתפלל לפעמים באריכות

ב' הדעות בזה²³. ומעתה י"ש דבהא גופא תליא מילתא, כי לפי השיטה שהוא דין בפ"ע, הרי כיון שכבר קיים מצות פו"ר בשלימותה, שוב אינו מוכר ס"ת בשביל לישא אשה בת בנים; אבל אם הוא חיוב תמידי מצד לתא דמצות פו"ר, מסתבר שיש לו למכור ס"ת כדי לישא אשה בת בנים גם אם כבר קיים מצות פו"ר מה"ת²⁴, כי לתא דמצות פו"ר תקון רבנן כאן, ומגדר מצות פו"ר שמוכרין ס"ת בשביל קיומה. וברמב"ם הל' ס"ת (פ"י ה"ב) סתם ולא פירט, ולאידך, בהל' אישות כאן לא כתב דין זה כלל²⁵.

1

מעשה תתורץ הלשון המיוחד שבחר כאן הרמב"ם, ויבאר איך נרמז גדר זה בקרא דפרשתנו

ועפ"ז יתחוויר לנו בפשטות הלשון שבחר הרמב"ם "שכל המוסיף נפש אחת בישראל כאילו בנה עולם", דבלשון וטעם זה מתבאר הגדר הנ"ל, דהוי לתא דגוף מצות פו"ר. דהנה, גדר מצות פרי' ורבי' הוא בנין העולם (לשבת יצרה), וכפשטות המקראות (בראשית א, כח. פרשתנו ט, א²⁶) "פרו ורבו ומלאו את הארץ (וכבשוה

(23) וראה בנושאי כלי הטור והשו"ע שם.

(24) ראה שאלות פרשתנו שאלתא ה' בסופה (וראה העמק שאלה שם). בעל המאור ומלחמות לרי"ף יבמות שם. נ"כ השו"ע שם. וראה בארוכה שו"ת פרי יצחק שם.

(25) וראה לח"מ ומעשה רוקח כאן ה"ז. ואכ"מ.

(26) וראה שם, ז. וראה לקמן בפנים.

גו")²⁷. וזהו שדייק הרמב"ם "שכל המוסיף נפש אחת בישראל כאילו בנה עולם", להדגיש שמצות פו"ר שהיא בנין העולם אינה מוגבלת רק לקיום חיובה, הולדת בן ובת, אלא שכל שהוא מוסיף בזה, ה"ז בכלל תוכנה (וגדרה) של מצוה זו - בנין העולם²⁷, "כאילו בנה עולם". משא"כ הא דהל' דעות "יהי' לו בן אולי יהי' חכם וגדול בישראל" שייך רק לצוונתו בהולדת בנים, אבל אי"ז גדר קיום מצות פו"ר, שעניינה "בנין עולם" בהולדת בנים ובנות (וגם אם הבן אינו "חכם וגדול בישראל").

ואשכחן, דענין זה ד"כל המוסיף נפש . . . כאילו בנה עולם" מודגש בפרשתנו - פ' נח. דהנה "פרו ורבו" נאמר בתורה בפ' בראשית ובפ' נח²⁸. ובאמת, הציווי על פרו ורבו נאמר בפרשתנו "ואתם פרו ורבו", משא"כ בפ' בראשית (וכן פרשתנו ט, א) שהוא לברכה²⁹. וכמשמעות הש"ס (סנהדרין נט, רע"ב) שהובא קרא דפ' נח לענין חיוב מצוה זו³⁰. וכ"ה בשאלות (פרשתנו שאלתא ה' בתחלתה, ופ' ברכה שאלתא קסה). וכך³¹

(27) להעיר משהמ"צ הרמב"ם מ"ע ריב לכוין לקיום המין" (וראה גם בהל' דעות פ"ג ה"ב). וראה חמדת ישראל ח"א קונטרס נר מצוה חלק העשין סעיף מד. ואכ"מ.

(28) ראה סמ"ג ריש מ"ע מט: בד' מקומות הזהירה תורה בפ' בראשית ובפ' נח. וראה בארוכה במפרשי הסמ"ג.

(29) ויעויין בכתובות (ה, ב). תורה ולא קאמר - יבמות סה, ב. ובמהרש"א סנהדרין שם (נסמן עה"ג שם) דלכו"ע הציווי דפו"ר הוא בפרשתנו ט, ז.

(30) וראה ע"ז ה, א (ור"ח שם).

(31) וראה הערה 29.

יינה של תורה

תיבה המצלת ממבול הטרדות

מי המבול - טרדות המפריעות לעבודת השי"ת / מציאות ענייני העולם - רק לשם עבודת ה' / מה שאסור - אסור, ומה שמותר - אינו נצרך / תפילה כראוי מצלת מטרדות הפרנסה

מי המבול אשר באו על הארץ מ"ארוכות השמים" ומ"תהום רבה", נתבאר עניינם בסה"ק¹ שבעבודת השי"ת הם מורים על הטרדות אשר יסובכו את האדם ויטרידוהו מעבודת השי"ת, ד"שעבוד הפרנסה נקרא 'מי נח' . . . יש לכל אחד ואחת יגיעות וטרדות הפרנסה לעסוק בענייני עולם הוזה הגשמי והוא בחינת 'מים רבים'².

וכיצד זה ינצל האדם מה"מים רבים" ו"נהרות" הללו? הנה אמר מורנו הבעש"ט³ אשר העצה לזה היא "בא אל התיבה" - שיכנס האדם אל "תיבות" ואותיות התורה והתפילה, ואזי יהיה מוגן ובטוח מפני המבול והטרדות.

ויש לבאר פרטי עבודה זו, מהות המבול והטרדות המפריעים לאדם, והכיצד מגנים תיבות התורה והתפילה מפני המים הזדונים.

(1) תורה אור ריש פרשת נח (ת, ג ואילך).

(2) תורה אור שם.

(3) ראה כתר שם טוב (הוצאת קה"ת, תשנ"ט) בהוספות ס"ח ואילך.

מי המבול – טרדות המפריעות לעבודת השי"ת

מי המבול נחלקים לשני מקורות: מים הניתכים מ"ארובות השמים", ולעומתם מים העולים מ"מעיינות תהום רבה", וכנגדם בעבודת האדם ישנם שני מיני טרדות והפרעות לעבודת האדם לקונו:

"תהום רבה" – הם הדאגות וההפרעות הבאות מעניינים נחותים – מהוויות העולם, והם "טרדות הפרנסה והמחשבות שבענייני עולם הזה"⁴.

"ארובות השמים" – מורה על הטרדות מעניינים נעלים ורוחניים, וכמו אדם העוסק בעסקנות ציבורית והדבר מטריד מחשבתו, ומפריעו מעבודת השי"ת ללימוד התורה ולקיום המצוות. שגם טרדות מסוג זה אינם מגיעות מצד הקדושה, דכיוון שהדבר מפריעו מקיום המצוות הרי זו הוכחה שעסקנות זו אינה באה מצד הקדושה.

הן אמת שצריך האדם לעסוק גם בענייני הציבור, אך אם הדבר מפריע לו לעשיית המצוות ולקיום הלכות השלחן ערוך – עליו לדעת שעסקנות זו אינה נובעת ממקום קדוש אלא מהיפך הקדושה.

ואלו הם שני סוגי טרדות השוטפות את מחשבתו של אדם כ"מים רבים", והם המה מים הזדונים שהאדם צריך להיכנס מפניהם אל התיבה – אל תיבות ואותיות התורה והתפילה.

מציאות ענייני העולם – רק לשם עבודת ה'

ובכדי לבאר הכיצד מגינים אותיות התורה והתפילה מפני טרדות המסיחות הדעת מעבודתו ית', יש להקדים ולהעמיק במהות עבודה שבלב זו תפילה, וברושם שהיא מותרה על המתפלל במשך היום.

דהנה איתא בזהר⁵ אודות רב ייסא סבא, שאף על פי שהיה מזונו מוכן לפניו, לא היה אוכל ממנו "עד דשאל מזוניה קמי מלכא קדישא". ולכאורה הוא דבר תמוה, דהלא הקב"ה כבר המציא לו מזונו והוא עומד לאכול הימנו, ומה לו לבקש עתה על מאכלו?

אלא שיסוד גדול יש בזה בעבודתו ית':

ויובן על פי משל הידוע מקריעת ים סוף אשר טבע המים הוא להיות יורדים למטה, והקב"ה הפליא לעשות להעמיד המים כחומות, אך מיד כשנסתיים הנס חזרו המים

(4) תורה אור שם.

(5) זח"א קצט, ב. זח"ב סב, ב.

(6) ראה בזה בתניא חלק שער היחוד והאמונה פ"א. ועוד.

הצפע"נ בציונו לשם, דמגמ' ופרש"י זה משמע דהיינו (קצת) מצות פו"ר²⁰.

[איברא, דיעויין בב"ש (אה"ע ריש ס"א) שהקשה בדברי הרמב"ם (הל' אישות רפט"ו) דמהני מחילה אם כבר קיים מצות פו"ר, מנ"ל להרמב"ם חילוק זה דמהני מחילה שלא אחר קיום פו"ר דמ"מ חייב לקיים לערב אל תנח ידך (אף שהוא מדרבנן). ולדברינו בדעת הרמב"ם לכאורה יוקשה ביותר, דעדיין מצווה הוא מד"ס בחיוב התורה שלא לבטל מהאי מצוה גופא לפרות ולרבות.

אבל ראה נימוקי הגר"ב לרמב"ם הל' אישות שם, שכבר ביאר דברי הרמב"ם גבי מחילה לא נאמרו מעיקרא אלא בנוגע להחיוב מדאורייתא, אבל מדרבנן ודאי לא מהני מחילה, מפני הציווי ד"לערב אל תנח ידך", וכהא דתירץ המגיד משנה לרמב"ם (שם ה"ז)²¹. ושוב י"ל כן גם לדין דהמחילה לא מהני לענין מה שהוסיפו חכמים בגוף מצות פו"ר].

ויש לומר דנפק"מ טובא להלכה בין הנך ב' אופנים, אם הוא חיוב מד"ס בפ"ע או שהרחיבוהו למצות פו"ר דאורייתא. דהנה, קיי"ל בסוגיין (ראה יבמות סא, סע"ב ובתוס' שם²²) דמוכרים ס"ת בשביל בנים (לישא אשה בת בנים). ונחלקו הפוסקים אם חיוב זה ישנו גם כשכבר קיים מצות פו"ר, כמו שהביא השו"ע (אה"ע ס"א ס"ח)

(20) וראה שו"ת פרי יצחק (להר"י בלאזער דפעטערבורג) סמ"א.

(21) וראה אוצר הפוסקים לשו"ע אה"ע שם סק"ג. וש"נ.

(22) וראה בטושו"ע ונו"כ הנסמן להלן.

ך

יחדש דזהו שהשמיענו הרמב"ם דהוי בגדר לתא דפו"ר דאורייתא, ויסיק דנפק"מ לענין מח' הפוסקים בדין מכירת ס"ת

ומעתה י"ל דלהכי שינה הרמב"ם מלשון ר"י "היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו" וכתב "אף על פי שקיים אדם מצות פרי' ורבי' הרי הוא מצווה מדברי סופרים שלא יבטל מלפרות ולרבות כל זמן שיש בו כח" – דבזה השמיענו הרמב"ם הך מילתא גופא, שציווי הכתוב (בדברי קבלה) דגם בעת זקנותו יהיו לו בנים ("לערב אל תנח ידך"), אינו ענין וחיוב בפ"ע, אלא הוא מצד לתא דמצות פו"ר, שיש חיוב תמידי (מד"ס) שלא יבטל מפו"ר (פירוש, מקיום מצות פו"ר שמדאורייתא¹⁸) כ"ז שיש בו כח. ובצפע"נ על הרמב"ם כאן ציין לפרש"י בביצה (לו, רע"א), דכאשר כבר קיים מצות פו"ר (לב"ה או לב"ש) "תו לא מיפקד כול"י האי כו' ומיהא קצת מצוה איכא כדאמר בבוקר כו"¹⁹. ושמא י"ל דלהך גופא נתכוון

(18) ואולי י"ל דלהרמב"ם, אף שהחיוב הוא מדברי סופרים, יש בזה קיום מצות פו"ר מה"ת (ע"ד כשנוסף על התפלות שמתפלל, יהיב פרוטה לעני (ב"ב י, א) אף שכבר נתן חומש, ועוד כו"כ. וראה אנציקלופדי' תלמודית כרך יב ע' תרנו, תערב). ולהעיר משיטת הרמב"ם דקרי גם לדאורייתא בשם "דברי סופרים" כשאינו מפורש בתורה (ראה סה"מ צ שורש ב' ובמפרשים שם. נ"כ הרמב"ם הל' אישות פ"א ה"ב. ועוד). וראה שדי חמד אסיפת דינים מערכת אישות ס"ב אות ז.

(19) וראה פרש"י שם לו, סע"ב: ולא . . . הא מצוה קא עביד – שנושא אשה לפרות ולרבות.

יקדים חקירה אי חיוב זה הוי בגדר לתא דפו"ר דאורייתא או חיוב מד"ס בפ"ע, ויתלה הדבר בב' הגירסאות בראשונים בסוגיין

וי"ל הביאור בזה בפשטות, בהקדם חקירה בגדר דין נשא אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו, שאפשר לפרשו בב' אופנים. כידוע דבחייובי דרבנן מצינו ב' גדרים, דיש מקומות שתיקנו הרחבה במצוה דאורייתא, ויש שתיקנו מצוה בפ"ע. והכי נמי הכא, דמחד גיסא יש לומר שהוא (המשך מ) עצם חיוב העיקרי דמצות פו"ר, שגם לאחר שקיים מצוה זו בילדותו, יש עליו חיוב מד"ס להמשיך ("לא ליבטל") במצות פו"ר גם בזקנותו. ולפי זה – הכתוב בקהלת הוי"ט¹⁵ גילוי מילתא וביאור במצות פו"ר שמן התורה.

אבל יש לומר גם בדרך אחרת, דהוא חיוב ודין בפ"ע, שאף שקיים מצות פו"ר ע"י הבנים שהיו לו בילדותו, ה"ה מצווה בדברי קבלה¹⁶ "בבוקר זרע את זרעך גו'" להוליד בנים גם בזקנותו. ולכאורה הכי

15 להעיר מהשינויים במדרשים הנ"ל הערות 4-5: בקה"ר מביא רק ל' הכתוב (ע"ד ל' הגמרא); באבות דר"נ "אלא שא אשה והוליד בנים ובנות והרבה פרי' ורבי' בעו"ם"; בב"ר שם בסופו "ר' דוסתאי בשם רבי שמואל בר נחמן אם היו לך בנים בנערותך קח לך אשה בזקנותך והעמד בנים וממי אתה עמך מאברהם כו", ומשמע שהוא לימוד בפ"ע, ואינו מטעם המשך קיום מצות פו"ר. וראה בארוכה יפ"ת (השלם) ונזר הקדש (השלם) לב"ר שם.

משמע יותר מסדר המשך הדברים שבלשון מאמר ר"י, שאינו מסתפק בהזכרת ציווי הולדת בנים ("היו לו בנים בילדותו כו"), אלא פותח דבריו כענין חדש – "נשא אשה . . היו לו בנים . ."¹⁶.

והנראה לחדש, שב' דרכים הללו הן הן יסוד החילוק בין שתי הגירסאות דאשכחן בשמעתין, אהא דתנן התם במתני' (סא, ב) "לא יבטל אדם מפרי' ורבי' אלא א"כ יש לו בנים", דלרוב הספרים גרסינן בגמ' "מתניתין דלאו כר' יהושע", אמנם הרי"ף (ועוד) לא הביא תיבות אלו (ועיין מה שפלפלו בזה הבעל המאור והמלחמות יבמות שם. רא"ש שם ס"ט (ועוד)).

והנה להגירסא "מתניתין דקתני אא"כ כו' הא אם יש לו יבטל (פרש"י יבמות שם (סב, ב)) [[דלא כר"י", נקטינן כאופן הא' הנ"ל, שדברי ר"י הם מטעם (המשך) קיום מצות פו"ר ובע"כ פליג אמתניתין דדייקינן מינה דאם יש לו בנים נתקיימה מצות פו"ר במילואה ויכול ליבטל כו'. אבל להגירסא דליתא תיבות אלו בגמ', יש לחדש דלדרך זו באמת סבירא לן שמאמר ר"י אינו בסתירה כלל להמשנה (דמינה משמע הא אם יש לו בנים יכול ליבטל מפו"ר), כי הדין דר"י הוא דין וחיוב בפ"ע מדברי קבלה – ובזה לא איירי במתניתין. ובאמת, יעויין בלח"מ (שם ה"ז), שהעלה סברא לומר דשפיר מיתוקמא מתני' כוותי' ונימא דמתניתין איירי בדאורייתא ורבי יהושע איירי מדרבנן¹⁷.

16 ראה עיון יעקב (לע"י) וערוך לנר יבמות שם. ועוד.

17 ועיין עוד בזה במעשה רוקח שם.

לטבעם הראשון להיות ניגרים על הקרקע, כי טבעם להיות יורדים נשאר בהם תמיד, ורק הנס העמידם כנד בכל רגע ורגע עד שיצאו ישראל מן הים.

וכמו כן, הנה העולם מצד עצמו אין לו קיום ואין לו מציאות והוא אין ואפס המוחלט, וגם לאחר שבראו השי"ת בששת ימי המעשה, הרי עדיין מצד עצמו אין לו קיום וצריך לחזור להיות אין ואפס כבתחילה, אלא שהקב"ה בחסדו ממשיך ובורא אותו בכל רגע מחדש, וכנוסח התפילה "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית".

ולכך היה רב ייסא סבא מתפלל להקב"ה קודם האכילה שימציא לו מזונו, לפי שהכיר בכך שהקב"ה בורא את המאכלים שלפניו כל רגע מחדש מאין ליש, ובטובו מואיל להמשיך לחדשם לזונו ולפרנסו.

וזהו הביאור גם בזה שמברכים אנו בברכות השחר "מלביש ערומים" וכהאי גוונא, אף על פי שיש ברשותו בגדים הרבה, כיוון שיודע ומכיר אשר הקב"ה הוא בורא מאין ליש את בגדיו בכל רגע ורגע ממש, ולפי זה הרי לא היו לו בגדים כפ"ע! ולזאת הוא עומד ומברך את השי"ת המהווה מאין ליש את הבגדים שברשותו.

מה שאסור – הוא אסור, ומה שמותר – אינו נצרך

אדם העובד עבודתו באופן זה, אשר תפילתו היא בהעמקה וכוונה הראויה שמבקש צרכיו מהשי"ת בידעו שהוא ית' מהווה ומחיה בכל רגע מחדש את כל הנבראים וכל הצטרכויותיו, הרי השקפתו על כל ענייני העולם משתנית לגמרי בין קודם התפילה ולאחריה.

דקודם התפילה הרי מציאות העולם היא קיימת אצלו בבירור ובוודאות, ואילו מציאות הקדושה והאלקות היא חידוש גדול ודבר הרחוק מן הדעת, וממילא כאשר יש דבר אשר אינו ברור אם מותר ע"פ שולחן ערוך לעשותו, הרי העמד דבר על חזקתו, ומציאות העולם והנאותיו אצלו הם מציאות מוחשית וברורה יותר מציווי התורה.

אך לאחר שעומד בתפילה כראוי וכיאות, ומכיר ומשיג בשכלו אשר הוא לבדו ואין בילתו, וכל ענייני העולם אין להם מציאות מצד עצמם כלל כי אם זאת שהשי"ת מהווה ומחיים מאין ליש בכל רגע ממש, ובידעו גם התכלית והמכוון בכל זה, שהקב"ה ברא עולמו בכדי שבני ישראל ילמדו התורה ויקיימו המצוות בדברים הגשמיים דייקא, הרי סדר הדברים אצלו הוא באופן הנכון, אשר מציאות הקדושה היא מציאות ברורה ופשוטה, ואילו ענייני העולם מציאותם עראית ותלויה בדבר ה' המחיים בכל רגע ורגע מחדש.

וממילא גם סדר העבודה אצלו הוא אשר לכל לראש באים ענייני התורה והתפילה וקיום המצוות בהידור, וכל עסקי פרנסתו וצרכי גופו הם אך ורק מכשירים וכלים בכדי

שיוכל לעבוד ה' ולמלא תכלית וכוונת הבריאה – לעשות לו ית' דירה בעולם הזה הגשמי. ונמצא שקודם התפילה היתה אצלו ההנחה, אשר מה שמותר – הוא ודאי מותר, ומה שספק אם מותר או אסור – הוא גם כן מותר, שהעמד דבר על חזקתו ומציאות העולם היא הברורה יותר. ולאחר התפילה הרי ההנחה היא להיפך: מה שאסור – הוא הרי ודאי אסור, וגם דברים המותרים אלא שהם מותרות – הרי העמד דבר על חזקתו, והעולם חזקתו "אין ואפס", והרי זה אסור עד שיוכח שכלים ומכשירים הם לעבודתו ית', ואזי מותרים הם.

תפילה כראוי מצלת מטרדות הפרנסה

ואם כן האדם אשר ירא מפני מים הזדונים דטרדות הפרנסה, וטרדות מעניינים רוחניים, שמבלבלים אותו מתורה ועבודה, הרי עצה היעוצה לו היא ליכנס לתיבות התורה והתפילה, ותיבה זו תצילו מפני ה"מים רבים" הללו.

כי כאשר האדם עובד עבודת התפילה כראוי, הרי הנחה הפשוטה אצלו היא שתכלית הכל הוא רק עבודת השי"ת, תורה ותפילה וקיום המצוות, ועסקו בעניני הרשות והפרנסה הם רק מכשירים לעבודת השי"ת, ובמילא אין ענינים אלו מטרידים אותו מהתפילה, כי הרי עסקו בהם הוא רק כדי שיסייעוהו בעבודתו לקונו, ועבודה המטרידה אותו מעבודת ה' אינו עוסק בה כלל.

ויתירה מזו, שעסקו בעניני הרשות אינו "טרדה" והפרעה לעבודתו את קונו, שהרי גם עסק זה הוא חלק מעבודת ה', שעובד את קונו גם בעת עסקי הגוף וצרכי הפרנסה, ומקיים את הציווי "בכל דרכיך דעהו".

הלשון "כל המוסיף נפש אחת". וע"ד הא דאמרו בסנהדרין (לו, א – במשנה 12) "כל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא"¹³. ולמה המשיך הרמב"ם "כאילו בנה כו".

ועוד צריך להבין, דברמב"ם ספ"ג מהל' דעות כ' בנוגע להכוונה בהולדת בנים "וישים על לבו שיהי' לו בן אולי יהי' חכם וגדול בישראל". ולכאורה הרי זו הסברה פשוטה ב"כאילו בנה עולם", ומדוע לא הביאה הרמב"ם כאן כטעם ע"ז שלא יבטל מלפרות ולרבות, כי אולי יהי' הבן הנולד חכם וגדול בישראל, ואז הרי זה לא רק "כאילו בנה עולם" אלא שזהו בנין עולם ממש?

ויוכן כל זה בהקדם עיון נוסף, מדוע שינה הרמב"ם בגופא דהך דינא מלשון ר"י, שר"י נקט "היו לו בנים כו", והרמב"ם כתב כל זה בלשון אחר¹⁴. ובפרט אי נימא (כדמוכחא מילתא) שדין זה ברמב"ם מקורו בדברי ר"י – ד"היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו". והכי כתב להדיא במגיד משנה כאן (ושם ה"ז) דדברי הרמב"ם מקורם במאמר ר"י.

אז אין טעם שיחול עליו חיוב זה¹⁰, דהא קיי"ל (יבמות כו, ב ותוס' שם. תוד"ה וחכ"א – ריש יומא) למיתה דבי תרי לא חיישינן¹¹ – ומסתימת לשון ר"י "היו לו בנים בילדותו" משמע בפשטות שהמדובר הוא לאו דוקא בשני בנים (בן ובת), כ"א גם כאשר היו לו כו"כ בנים.

ומלבד כל זאת – אין הפירוש הנ"ל מספיק כדי ליישב דברי הרמב"ם, שהרי עכ"פ הו"ל להרמב"ם להביא רישא דקרא – שנאמר "בבוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך" (כלי המשך הטעם ד"אינך יודע גו") – שבו נאמר עצם החיוב, וכמו שמצינו ברי"ף (וכ"ה בסמ"ג מ"ע מט) שהביאו רק רישא דקרא הנ"ל. והרי גם הרי"ף ס"ל "והא מילתא דרבנן היא" כדעת הרמב"ם ש"הוא מצווה מדברי סופרים".

ד

יוסיף להקשות בל' הרמב"ם ששינה מן הש"ס

והנה בטעם שכתב הרמב"ם "שכל המוסיף נפש אחת בישראל כאילו בנה עולם" צ"ב לכאורה, לשונו "שכל המוסיף" ולא בלשון הרגיל – "כל המוליד"; ולאידך, אם תפס ל' "מוסיף", הו"ל לסיים "כאילו הוסיף עולם" בהתאם לתחלת

12) והביאו הרמב"ם בהל' סנהדרין פ"ב ה"ג. וראה גם רמב"ם שבהערה הבאה.

13) וברמב"ם הל' רוצח כו' ספ"א "וכל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים כ"ה עוֹלָם כו'".

14) ראה יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ה – שהרמב"ם מעתיק לשון הגמ'.
10) והא דבועז שהי' ירא שמא ימותו בניו (שהיו יותר משנים) – רשב"ם ב"ב שם – וכולם מתו בחייו – אין מזה הכרח שהוא חיוב (ראה בהנסמן להלן בפנים ובהערה שלאח"ז).

11) וראה שדי חמד שם. ולהעיר מערוך לנו ליבמות סא, ב ד"ה דלאו בת בנים.

כנינים

דרוש ואגדה

הוראה כפולה בעבודת השליחות

וישאר אך נח

אך נח - לכר נח, זהו פשוטו; ומדרש אגדה: היה גונח וכוהה דם.

(ז, כג. רש"י)

בטעם שהיה נח "גונח וכוהה דם" - מביא רש"י ב' פירושים: א) "מטורח הבהמות והחיות." ב) "איחר מזונות לארי והכישו, ועליו נאמר הן צדיק בארץ ישולם".

וכד דייקת בב' פירושים אלו, מורים הם דרך בעבודה:

הפ"י הא', שנח היה "גונח וכוהה דם מטורח הבהמות והחיות" - מלמדנו עד כמה צריך יהודי להתמסר לשליחותו, להשפיע ולסייע לאלו הנמצאים בשפל המדרגה, ואפילו לכאלו שמצד מצבם הרוחני נדמים כ"בהמות" ו"חיות"; גם אם הדבר כרוך בטורח רב, עד כדי מצב של "גונח וכוהה דם" ר"ל, עליו להמשיך ולקיים את שליחותו, ויהי מה.

איברא, דכאשר יהודי מרגיל את עצמו שלא להתחשב בהטורח והקושי, אלא להתמסר לשליחותו של הקב"ה בכל מצב - עלול הוא לחשוב, כי כשם שהוא מוכן לוותר על מנוחת הגוף שלו וצרכיו הגשמיים, כך ינהג גם עם זולתו "בחזוק יד" ויתבע ממנו שיוותר על צרכיו שלו;

וזהו שקמ"ל הפ"י הב', שנת ענש רק משום "שאיחר מזונות לארי", והיינו כי לצרכי הזולת יש לדאוג בשלימות, ואם מחסירים בכך או אפילו רק מאחרים - מגיע על כך עונש ח"ו.

הווי אומר: מעצמך צריך אתה לתבוע מדרגות נעלות של "אתכפיא"; אולם בשביע' הוסיף צריך אתה להעמיד את כל מה שהוא צריך, "אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו", בעתו ובזמנו!

(נ"פ לקוטי שיחות ח"ה עמ' 53 ואילך)

לבוא אל ה"תיבה" - ולצאת ממנה

כא אתה וכל ביתך אל התיבה

(ז, א)

מפורסמת היא תורת הבעל שם טוב על פסוק זה (הובא בהוספות לכתר שם טוב) ס"ח ואילך. ובכ"מ, הובא ונתבאר לעיל במדור "יינה של תורה", אשר "תיבה" רומז לתיבות התורה והתפילה, ופירוש "בא אל התיבה" הוא שיהודי צריך "לבוא" ולהכניס את עצמו בתוך תיבות התורה והתפילה.

ולכאורה הדבר פלא, דהרי בהמשך הפרשה (ח, טז) מצווה הקב"ה לנח - "צא מן התיבה!" ולפירוש הבעש"ט, ש"תיבה" קאי על התיבות הקדושות דתורה ותפילה - איך ייתכן הדבר? אלא שבאמת כך הוא הסדר בעבודת האדם, שמצד הכוונה של "דירה בתחתונים" נדרש הוא לצאת מהתבודדותו והסתגרותו בחדרו עם תיבות התורה והתפילה, ולהביא אל העולם כולו את אור הקדושה.

יחד עם זה, מוכרחת ההכנה של "בא אל התיבה". כלומר: ראשית כל צריך יהודי להשקיע עצמו בתוך ה"תיבה" דתורה ותפילה, ולהיות שם משך זמן של "שנה תמימה" (פרש"י פרשתנו ח, יד), הכוללת בתוכה את כל שינויי הזמנים האפשריים; ואז, כאשר חדרור הוא בתורה ובתפילה ובכל הפרטים, יש בידו הכח לעבודה ד"צא מן התיבה" - שיוצא לעולם התחתון ומקדשו להיות "דירה לו יתברך".

(נ"פ שיחת מוצש"ק פ' חיי שרה תשי"ט ושי"פ נח תשמ"ה)

הוי חששא דביטול מ"ע דאורייתא (שמא ימותו בניו הראשונים) - תמוה ומקשה, כי מעתה נמצא שמספיקא דאורייתא הנה כל אימת שאשתו של אדם (גם אם ילדה לו בן ובת) אינה עוד בת בנים יש עליו חיוב לישא אשה (בת בנים) על אשתו (או לגרשה ולישא אחרת, כמ"ש המאור כאן דנפק"מ אי הוי ענין לפו"ר דאורייתא או מצוה דרבנן - אי חייב לגרשה ולישא אחרת) מחשש שמא ימותו. ומעולם לא אשכחן בישראל להחמיר בכהאי גוונא כדי לצאת דעת ר"י⁸, ובפרט שמפורש בש"ס יבמות כאן ד"הלכה כרבי יהושע"⁹.

ועוד יש להקשות לאידך גיסא, דאי נימא דהוי מספיקא שוב יש מזה גם חידוש דין לקולא, דכיון שהוא רק מצד הך ספיקא, שוב יחול חיוב זה ד"לערב אל תנה ירך" דוקא כאשר יש לו רק בן ובת (או שני זכרים לדעת ב"ש), כי אז י"ל דאע"פ שקיים מצות פו"ר, מ"מ חיישינן למיתת אחד מהם ושוב אין בידו מצות פו"ר; אבל כאשר יש לו כמה בנים ובנות

6) ובוה אין מקום לכאורה לחשש דהכנסת צרה לביתו - "לעשות את זו צרה לזו" (ל' רש"י אחרי יח, יח), כיון שהוי ספק בקיום מ"ע דאורייתא, משא"כ להטעם השני הנ"ל שאין מקום לזה. כפשוטו.

7) ועיין ברא"ש שם פ"ח ס"ט. ובדרישה לטור אה"ע ס"א סק"ט.

8) ראה מקור חסד לספר חסידים סי' שעו שמביא ראיות מכ"מ שגם לפני חדר"ג לא הי' מנהג בני" (ובפרט גדולי ישראל) לישא שתי נשים.

9) וכ"ה ברי"ף שם. וראה בעל המאור ורא"ש שם (ומעשה רוקח שבהערה 17). וראה שו"ע אה"ע שם ס"ח ובנ"כ.

ומעתה מבואר, דזהו שכתב הרמב"ם "שכל המוסיף נפש אחת בישראל כאילו בנה עולם", שכוונתו לנקוט בזה לדינא הטעם ד"ואם שניהם כאחד טובים", כי לדעת הרמב"ם עיקר הטעם הוא מסיפא דקרא, וחיובו אינו מטעם חשש ביטול מצות פו"ר דאורייתא, אלא הוי מצוה מדבריי סופרים, וכנ"ל. וזהו שרצה להדגיש בלשונו ולפרש יותר, ולהכי לא הזכיר לשון הש"ס סתם.

ג

ידחה גוף סברא זו לומר שיש ב' טעמים בדין זה, ויקשה קושיות עצומות על הסברא דהוא מצד ספיקא דאורייתא

מיהו, לכאורה ביאור זה דחוק הוא מכמה טעמים. חדא, דעצם הדבר דחוק הוא, לחלק הפסוק לשני טעמים, כי מפשטות הכתוב משמע דהוי כולא טעמא חדא, וסיפא דקרא הוא המשך הספק דרישא: "אינך יודע אי זה מהם יכשר הזה או זה ואם (וא) שניהם כאחד טובים"⁵.

ותו, דעיקר הדבר לומר שהטעם הא' שבכתוב ("אינך יודע אי זה מהם יכשר")

5) להעיר שבקה"ר שם במאמר ר"י אינו מביא סיום הכתוב "אם שניהם כאחד טובים". ולאידך באבות דר"ג הובא זה בלשון ר"י "כי אינך יודע אם שניהם יתקיימו בידך אם שניהם כאחד טובים שנאמר בבוקר זרע את זרעך" (וראה ב' הנוסחאות באבות דר"ג). ובב"ר פס"א, ג במאמר ר"י לענין נתינה לעני נקט הטעם שבכתוב לא בתור רא"י מהכתוב אלא כחלק מלשונו, ולא הביא בכלל רישא דקרא. וראה זח"א קפח, א. זהר חדש רות (פט, רע"ג).

הידושי סוגיות

בגדר חיוב "לערב אל תנח גו" לשיתת הרמב"ם

יפלפל בכמה שינויים ששינה הרמב"ם מן הש"ס בהך חיובא / יביא דברי המפרשים שרצו לחדש צד וסברא שחיוב זה הוא מגדר ספיקא דאורייתא דקיום מצות פו"ר, וידחה דבריהם בכמה קושיות / יחקור אם חיוב זה הוי בגדר לתא דמצות פו"ר דאורייתא או חיוב בפ"ע מד"ס, ויסיק דנפק"מ לדין מכירת ס"ת בשביל בנים / עפכ"ז יבאר היטב רמז לשונות הרמב"ם כאן

יקשה אמאי שינה הרמב"ם מן הש"ס, והזכיר טעם חדש לחיוב זה

או זה ואם שניהם כאחד טובים". והביאו הרי"ף לדינא על אתר, וכן הובאו הדברים להלכתא ברמב"ם פט"ו מהל' אישות, ובטושו"ע אה"ע סי' א.

אמנם, הרמב"ם שינה כאן מן הש"ס, וז"ל (שם הט"ז): "אף על פי שקיים אדם מצות פרי' ורבי' הרי הוא מצווה מדברי סופרים שלא יבטל מלפרות ולרבות כל זמן שיש בו כח, שכל המוסיף נפש אחת בישראל² כאילו בנה עולם".

(2) י"ג "מישראל" (וע"ד ל' הרמב"ם שבהערה 13. ועוד) - ראה ילקוט שינויי נוסחאות ברמב"ם הוצאת פרענקל.

גרסינן ביבמות (סב, ב) לענין מצות פרי' ורבי': "ר' יהושע אומר נשא אדם אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו שנאמר (קהלת יא, ו) בבוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ירך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה

(1) ראה לקמן סעיף ו ובהערות שם, שעיקר ציווי פו"ר נאמר בפרשתנו.

לקראת שבת

דבאמת מהך קרא דלערב אל תנח מצינו לדייק תרי טעמי בהאי מילתא. חד טעמא, מרישא דקרא "כי אינך יודע אי זה יכשר גו", דלפ"ז נמצא שזהו מטעם ספיקא שמא הבן שהוליד לא יתקיים. ועיין בל' רש"י ביבמות כאן (ד"ה אי זה יכשר) שזהו מחמת הספק "איזה זרע יהא הגון וירא שמים ומתקיים". וברשב"ם במק"א (ב"ב צא, א ד"ה כדובה) הוסיף "לפי שהי' ירא שמא ימותו בניו כו". ע"ש. ובפירוש רש"י על המקרא (קהלת שם): "אם . .

בנים שבילדותך יתקיימו לך או שמא לא יתקיימו אלא שבזקנותך". המורם מזה, דמטעם ספק הוא. אמנם, לפי סיפא דקרא "ואם שניהם כאחד טובים" נמצא אין זה מטעם ספיקא וחשש, אלא כל אימת שיכול להוסיף בהולדת בנים הרי הוא מצווה ע"ז.

וחילוק רבתי נשנה כאן, דהנה לטעמא קמייתא עיקר החיוב הוא משום חשש ביטול מצות פו"ר שלא יתקיים בו, וא"כ י"ל דנחשב כספיקא דאורייתא דשמא יבטל ממצות פו"ר. ובאמת, בהגהות הרמ"ך שם בהמשך לדברי הגמ' כי לא תדע הוזה יכשר, כ' הכי להדיא "דחייש למיתת הראשונים ונמצא ש"א קיים המצוה"; מיהו לטעם השני שבכתוב, "ואם שניהם כאחד טובים", אין כאן משום חשש ביטול מצות פו"ר וספיקא דאורייתא, אלא הנהגה טובה ומצוה מדברי סופרים, שיהיו לו עוד בנים.

ובהגהות הרמ"ך ז"ל על אתר השיג, אמאי לא נקט רבינו הטעם של רבי יהושע דכי אינך יודע איזה יכשר וכו' כנ"ל. ובמעשה רוקח הביא קושיא זו וכ' דיפה השיג. ובאמת הדברים צריכים עיון גדול, דהרי"ף אף הוא העתיק טעם הש"ס מקרא דלערב אל תנח, וכן הובא בכל הפוסקים, וקשה טובא מה הצריך הרמב"ם עצמו להשמיט טעם הש"ס דאינך יודע כו' שמקורו בקרא, ולהוסיף טעם חדש מדילי' שכל המוסיף נפש כאילו בנה עולם.

ולפום ריהטא הי' מקום לומר דאין זו קושיא, מצד מה דאשכחן בכללי הרמב"ם (ראה יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ד) שדרכו לבחור דבר היותר מתקבל, דע"ל דרך זה יש לומר הכא, ובפרט בענינו שגם בגמ' נלמד הדבר מכתוב שהודגש בו טעם וסברא, ולכן כ' הרמב"ם מדילי' טעם פשוט יותר. איברא, דזה אינו כי טעם הרמב"ם "שכל המוסיף נפש אחת בישראל כאילו בנה עולם" לכאורה אינו טעם (מספיק) כלל בהלכה לחייבו במצוה (מד"ס), משא"כ בגמ' שלמדין מכתוב שנאמר בסגנון של הוראה וציווי.

ונראה יותר דחידוש גדול טמן כאן הרמב"ם בגדר מצוה זו דלערב אל תנח.

ב

יביא חקירת המפרשים אי הך דינא הוא מטעם ספיקא דאורייתא או מצות ודאי בפ"ע, ויתרץ עפ"ז דברי הרמב"ם

והנה, יש מן המפרשים (העמק שאלה לשאלות שאילתא קסה אות ג') שרצה לומר,

(3) וראה בארוכה שדי חמד כללים מערכת וא"ו

כלל יד.

(4) ובקה"ר עה"פ בדברי ר"נ: אינך יודע איזה בנים מתקיימין לך אם של נערותך אם של זקנותך אם שניהם כאחד טובים. ובאבות דר"נ פ"ג, ו "אם שניהם יתקיימו בידך".